

Милојка С. Рибач¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Докторске академске студије Српски језик и књижевност

ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ КАТЕГОРИЈЕ КВАЛИФИКАТИВНОСТИ У СТАНДАРДНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(Јелена Редли, *Адвербијална и агноминална квалификативност у стандардном српском језику*, Нови Сад, Филозофски факултет, 2020, 393 стр.)

Монографија *Адвербијална и агноминална квалификативност у стандардном српском језику* ауторке Јелене Редли објављена је 2020. године у издању Филозофског факултета у Новом Саду. Њен текстуални предлогак представља докторска дисертација под насловом „Падежи квалификативног значења у стандардном српском језику”, одбрањена пет година раније. Монографија је приређена у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прајмајичка исцртавања*, који организује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Поред *Ајсцрајкша* (7–8), *Предговора* (19–20) и веома обимног списка штампаних (*Штампани извори* 380), електронских (*Електронски извори* 381–384) и секундарних (*Секундарни извори* 384) извора, као и наведене исцрпне *Литературе* (385–392), монографија садржи и списак коришћених скраћеница и симбола (17), као и приложених табела (18). Наведени одељци употпуњују четири основна поглавља, на која је подељена ова монографија: 1. *Уводна разматрања* (21–36), 2. *Адвербијална квалификативност* (37–190), 3. *Агноминална квалификативност* (191–361) и 4. *Закључна разматрања* (362–379).

У првом, уводном поглављу најпре је у засебном потпоглављу одређен тематски оквир истраживања и изложен теоријско-методолошки концепт рада. Ауторка питање категорије квалификативности сагледава кроз призму семантичких категорија уопште, дајући детаљан увид у ранија истраживања о овом питању. Полазећи од аристотеловске теорије, теорије о прототиповима Еленор Рош, истраживања Џорџа Лејкофа, Роналда Ланакера, Џона Тејлора, Реја Цекендофа, Александра Бондар-

¹ ribacmoka97@gmail.com

ка, па све до најрелевантнијих тумачења домаћих лингвиста, ауторка као полазишну хипотезу свог рада истиче неодојивост категорије квалификативности од других семантичких категорија, са којима се она преплиће на различите начине. Критичким ослањањем на досадашња сазнања и приступе падежној проблематици, долази се до закључка да се квалификативност остварује у две сфере, као адвербијална и адноминална детерминација. Овим наводом у уводном делу монографије отвара се и питање односа одредбе и допуне као факултативних/обавезних реченичних чланова у постојећој граматичкој литератури.

Други део уводног поглавља посвећен је постављању основних циљева и метода којима је истраживање спроведено, а потом су дати подаци о корпусу. Уз то, истакнут је и његов допринос синтакси и семантици стандардног српског језика. Циљ овог истраживања био је да се, иако веома дисперзна, семантичка категорија квалификативности представи детаљно и целовито, уз настојање да се она сагледа у односу на друге семантичке категорије због њихове евидентне интерференције. Основу методолошког поступка овако постављеног истраживања чине синхронијски приступ, синтаксичко-семантичка и когнитивно-семантичка анализа.

Сходно постављеном циљу прилагођена је структура монографије, која је описана у трећој, завршној целини *Уводних разматрања*.

Садржински центар монографије Јелене Редли чине друго и треће поглавље, те су ове две целине најобимније. Структуриране су на готово истоветан начин: на почетку обе даје се критички приказ становишта у граматикама и приручницима у вези са квалификативним значењем и падежним јединицама којима се оно исказује у српском језику. У оквиру сваке целине начињена је класификација семантичких типова квалификативних падежа, који се представљају као семантичка субпоља установљена на основу преплитања квалификативности са другим значењима.

На самом почетку другог поглавља, под насловом *Адвербијална квалификативност*, истиче се како се ова категорија у нашој синтаксичкој традицији идентификује као начин. Међутим, указује се и на чињеницу да се у сербокроатистичкој граматичкој литератури прилошка одредба (адвербијал) најчешће одређује увођењем у реченицу кроз предикат, док се при томе неретко занемарују модели са неличним глаголским облицима, као и они у којима је глагол у функцији субјекта.

У оквиру првог одељка овог поглавља дат је детаљан преглед претходних релевантних истраживања адвербијалних квалификативних падежа у домаћој лингвистичкој литератури. Затим је извршена класификација падежних и предлошко-падежних конструкција, које су груписане у семантичка субпоља са семантичким и синтаксичким карактеристикама, а као основни критеријум узета је првенствено семантика падежних израза, а затим и семантика управног члана синтагме. У

складу с тим, адвербијална квалитативност подељена је на два већа семантичка поља – поље начина и поље пропратне околности.

Поље начина подељено је на осам субпоља: 1. субпоље начина и спацијалности (чији су носиоци: генитив с предлозима *из* и *преко* (*из њошаје, преко рамена*), акузатив с предлозима *на, у* и *кроз* (*на њрсте, у ушта, кроз зубе*), инструментал с предлогом *иод* (*иод оружјем*) и локатив с предлозима *на* и *у* (*на коњима, у демократији*)), 2. субпоље начина и инструментативности (чији су носиоци: беспредлошки инструментал (*шишаји машиницом*), генитив с прилошким изразима *иомоћу, уз ио-моћ* и *иушем* (*иорорицаји иомоћу иейела, крешаји се уз иомоћ иштаја, иолајаји иушем шеста*) и акузатив с предлогом *кроз* (*разазнаваји кроз звуке*)), 3. субпоље начина и социјативности (чији су носиоци генитив интегралног дела (*седети прекршених ноћу*) и (псеудо)социјативни инструментал с пратилачким значењима конлатива и синелатива (*ходаји са иштајом*)), 4. субпоље начина и основа/критерија (чији су носиоци конструкције: са беспредлошким инструменталом (*огредији Уставом и Законом*)), *из/с(а)/на основу/у оквиру/* + генитив (*чиштаји из годира, иосмајраји са реалније иачке ледишја, закључији на основу закона, обучаваји у оквиру илана и ирограма*), *према/иошивно* + датив (*рејулисаји према иправилама уговора, ионашаји се иошивно обавези*), у складу *с(а)* + инструментал (*ирансформисаји у складу са хришћанском релијом*), *ио* + локатив (*израчунаваји ио формули*)), 5. субпоље начина и квантитативности (чији су носиоци: генитив с аблокативним предлогом *из* (*из иейних жила*), генитив с предлогом *до* (*до ианчина*), фразеологизовани изрази формализовани генитивом с корелативним предлозима (*од ушта до ушта*), акузатив с предлозима *на* и *у* (*на сав илас, у иола иласа*), прилошки изрази с предлогом *ио* у којима долази до репризе акузатива (*корак ио корак*), беспредлошки инструментал (*свом силином*) итд.), 6. субпоље начина и медијативности (чији су носиоци: генитив с попредложеним изразом *иосредством* и предлогом *преко* (*иосредством иовереника, преко анђела*), генитивом с прилошким изразом *у име/на име, кроз* + акузатив (*у име клијенја, кроз сина*), беспредлошки инструментал (*средствима комуникације*), перлативна локативна конструкција с предлогом *ио* (*ио служавки*) итд.), 7. субпоље начина на нивоу општег појма (чији су носиоци начински прилошки изрази – *на необичан начин, на ијај начин, на ири начина, на начин да се не ујрожава или омета возач*) и 8. субпоље начина и компаративности (чији су носиоци генитив с предлогом *иојуи* (*милији иојуи мрава*) и акузатив с предлогом *на* (*мирисаји на дуње*)).

Семантичко поље пропратне околности предмет је трећег одељка другог поглавља, који отпочиње успостављањем дистинкције пропратнооколносног значења у односу на значење начина. Истиче се да се основна разлика између ових значења тиче чињенице да пропратна околност не мора нужно утицати на начин реализације радње коју окружује. Реч је о предикацији која се реализује истовремено с управном радњом,

али јој је подређена јер не мења њен квалитет. Будући да се пропратном околношћу врши квалификација агенса преко својства које се у току радње уз њега налази као интегрални део, пратећи детаљ или пратећа околност, ауторка истиче да је могуће једино њено интерферирање са социјативним значењем, које је издвојено као засебно субпоље. У њему су обрађене конструкције интегративног, конлативног и синелативног значења, које могу имати атрибутско-прилошку и прилошку вредност. На основу анализираних примера, ауторка закључује да се значење интегралности остварује беспредлошким генитивом с обавезним детерминатором (*чекаши оборене главе*), конлативно значење инструменталом с предлогом *с(а)* (*казаша с осмехом*) и акузативом с предлогом *уз* (*казаша уз осмех*), док је синелативно значење резервисано за генитив с предлогом *без* (*без оклевања*).

Треће поглавље, *Адноминална квалификативност*, устројено је на исти начин као и претходно. На самом почетку дефинисан је појам номиналне синтагме као споја супстантивне речи и њене одредбе у виду падежне, односно предлошко-падежне конструкције. Након тога, описана су претходна истраживања адноминалних квалификативних падежа, а затим је дат предлог успостављања структуре овог семантичког поља са осам субпоља: 1. субпоље квалитета и посесивности/социјативности (у оквиру којег функционишу: беспредлошки генитив с обавезним детерминатором (*девојке дујуљаских лица*), генитив с предлогом *без* (*очи без ирејавица*) и инструментал с предлогом *с(а)* (*девојчица с великим очима*)), 2. субпоље квалитета и дестинативности (у оквиру којег функционишу: акузатив с предлогом *за* (*четкица за зубе*), генитив с предлогом *и* (*балзам ирошив иеруши*) и, веома ретко, беспредлошки генитив замењив акузативом с предлогом *за* (*држач свећа/држач за свеће*)), 3. субпоље квалитета и спацијалности (у оквиру којег функционишу: беспредлошки генитив (*деца добрих родитеља*), генитив с предлозима *из* и *с(а)* (*адуш из иошаје, снег с крова*), акузатив с предлогом *на* (*вила на сираш*), инструментал с предлогом *и* (*сећање иод насловом: 'Мишелино – мој дужник'*) и локатив с предлозима *на* и *у* (*зашис на лашинском, жена у црвеној хаљини*)), 4. субпоље квалитета и експликативности (у оквиру којег функционише беспредлошки генитив (*боја дрвета*)), 5. субпоље квалитета и квантификативности (у оквиру којег функционишу: генитив с обавезним детерминатором (*жена њених година*), генитив с предлогом *од* (*беба од шест месеци*), генитив с инструментално-генитивним предлошким спојем *са иреко* (*пацијенти са иреко 50 година*), инструментал с предлогом *с(а)* (*мењач са шест сшепени иреноса*) и локатив с предлогом *у* (*Сунце у малом*)), 6. субпоље квалитета и компаративности (у оквиру којег функционишу: беспредлошки генитив блокиран обавезним детерминатором (*услов свих услова*), генитив с предлогом *изнад* (*сшварности изнад сшварности*), датив с попредложеним придевом *налик* (*када налик чизми*), акузатив с предлогом *на* (*мирис на мемлу*) и прилошким изразом *налик на* (*девојка налик на ву-*

чицу), и инструментал с предлогом *над* (*бишанџа над бишанџама*)), 7. субпоље квалитета и инструментативности (у оквиру којег функционише акузатив с предлогом *на* (*шиорети на сџирују*)), и 8. субпоље квалитета и начина на разини општег појма (у оквиру којег функционише акузатив с предлогом *на* (*закрџе на енџески начин*)).

Последње поглавље, под насловом *Закључна разматрања*, представља сажетак теоријских основа и добијених резултата спроведеног истраживања семантичких одлика квалификативних падежа и њихових структурних модела. На овом месту сумарно су изложена сва битна запажања везана за испитивану тематску област, а представљени су и основни закључци везани за структуру семантичких субпоља. Указано је на везу категорије квалификативности са другим семантичким категоријама, а предочен је и потенцијал за даља системска истраживања квалификативних падежа.

Имајући у виду све наведено, можемо закључити да монографија *Адвербијална и адноминална квалификативности у стандардном српском језику* Јелене Редли представља значајан допринос проучавању квалификативних падежа у стандардном српском језику. Ова исцрпна монографија своју вредност темељи на више поља: њоме се стиче увид у резултате ранијих истраживања, описано је тренутно стање, а корисна је и за обрађивање падежних значења у наставној пракси. Њен значај бива већи уколико у обзир узмемо чињеницу да квалификативне падежне и предлошко-падежне конструкције у претходним истраживањима нису проучаване као систем који обједињује адвербијалну и адноминалну квалификативност с ужим значењима. У овом облику, монографија пружа увид у изузетну комплексност и разумењеност семантичке категорије квалификативности и поставља основ за утврђивање обима и видова интерференције с другим семантичким категоријама. Овакав приступ проблему успешно је саображен самом циљу монографије – да се квалификативни падежи представе системски и устроје концептуално како би се утврдило шта квалификативност јесте, а шта није. Истраживачки подухвати који су овом приликом спроведени комплементарни су са савременим лингвистичким теоријско-методолошким постулатима, а грађа која је ексцерпирана за ове потребе потиче из различитих функционалних стилова, чиме је омогућено стицање јаснијег увида у савремено стање у српском језику.

Примљен: 18. маја 2022.

Прихваћен за штампу јуна 2022.